

«ΑΠΑΝ' ΧΟΡΟΣ» ΠΕΛΑΣΓΙΑΣ

του Ηρακλή Γ. Κοροδήμου (Ελλάδα)

Στόχος της εργασίας αυτής είναι να περισώσουμε ό,τι έχει απομείνει, να καταγράψουμε και να προβάλλουμε τον «ΑΠΑΝ' ΧΟΡΟ» της Πελασγίας, αυτό το στολίδι που κληρονομήσαμε απ' τους προγόνους μας, που θέλουμε να λάμπει ανάμεσα στα άλλα λαϊκά χορευτικά κοσμήματα του τόπου μας.

Τα ζωντανά στοιχεία που έχουν πρωταρχική θέση, τα πολυτιμότερα πολιτιστικά αγαθά, ο ελληνικός χορός και το δημοτικό τραγούδι, πριν γίνουν ομίχλη, έχουμε χρέος να ενδιαφερθούμε να τα διατηρήσουμε από γενιά σε γενιά.

Οι Πελασγιάτες θα πρέπει να ξαναδέσουν το σήμερα ταξιδεύοντας στο όμορφο και ξεχασμένο παρελθόν. Πρέπει να ξαναζωντανέψει, να αναστηθεί αυτή η ζωντανή σκηνή μιας άλλης εποχής με το συμβολικό, ικετευτικό «ΑΠΑΝ' ΧΟΡΟ» και να ζήσουν στιγμές μεγαλείου τιμώντας τους προγόνους τους που δημιούργησαν το χορευτικό αυτό δρώμενο.

Ας αντισταθούμε λίγο στην ομοιομορφία του τρόπου ζωής των λαών του σήμερα κι ας ψάξουμε να βρούμε τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ζωής και των συνθηκών του ελληνικού λαού, για να μη γίνουμε λαός χωρίς ταυτότητα.

Σύντομη ιστορία της Πελασγίας Ν. Φθιώτιδας

Στο κέντρο σχεδόν της Ελλάδας βρίσκεται μία πανέμορφη κωμόπολη, η Πελασγία, με αξιόλογη ιστορική παρουσία μέσα στους αιώνες. Μέσα στις καταπράσινες από τους ελαιώνες πλαγιές της Όθρυς, στην ανατολική Φθιώτιδα, είναι χτισμένη αμφιθεατρικά η κωμόπολη της Πελασγίας.

Σε απόσταση τριών περίπου χιλιομέτρων βορειοανατολικά της Πελασγίας, στην κορυφή του βουνού με την ονομασία «Κάστρο», σώζονται τα ερείπια της αρχαίας πόλης Κρεμαστής Λάρισας, καθώς και τμήματα από τον οχυρωματικό περίβολό της. Τα τείχη είναι κατασκευασμένα από ογκόλιθους σε τραπεζιόσχημη και ισοδομική τοιχοποιία. Ο τρόπος κατασκευής τους δείχνει ότι έγιναν κατά τον 5ο και 4ο π.Χ. αιώνα. Σήμερα σώζονται σε καλή κατάσταση σημαντικά τμήματα από τα τείχη του οχυρωματικού περιβόλου της αρχαίας πόλης Κρεμαστής Λάρισας. Την Κρεμαστή Λάρισα μας την αναφέρει και ο αρχαίος γεωγράφος Στράβων (1ος π.Χ. αιώνας) ο οποίος γράφει σχετικά: «...της δ' εζής παραλίας εν μεσογαία εστίν η Κρεμαστή Λάρισα είκοσι σταδίους αυτής διέχουσα, η δ' αυτή και Πελασγία λεγομένη Λάρισα...».

Οι ονομασίες της Πελασγίας έχουν σχέση τόσο με την τοποθεσία της, όσο και με τις εξελίξεις που διαδραματίστηκαν στον ευρύτερο χώρο της Ελλάδας. Στη μακραίωνη ιστορική διαδρομή της η Πελασγία εμφανίστηκε με διάφορα ονόματα, όπως Λάρισα η Πελασγία, Λάρισα η Κρεμαστή, Γαρδίκι Κρεμαστής Λάρισας και τελευταία Πελασγία. Η ονομασία Πελασγία έχει σχέση με τους πρώτους κατοίκους της Ελλάδας, τους Πελασγούς, που σύμφωνα με την παράδοση εγκαταστάθηκαν και στην περιοχή της Πελασγίας, αφού μετανάστευσαν από την κεντρική Θεσσαλία ή την Αρκαδία. Πελασγική είναι και η λέξη Λάρισα, που έχει τη σημασία του φρουρίου ή της ακρόπολης. Έτσι Λάρισα η Πελασγία σημαίνει «φρούριο των Πελασγών». Η άλλη ονομασία Κρεμαστή Λάρισα δόθηκε γιατί τα σπίτια χτισμένα στην κορυφή του λόφου φαίνονταν από μακριά σαν να ήταν κρεμασμένα. Με το όνομα Γαρδίκι, που είναι σλαβική λέξη και σημαίνει «κεφαλοχώρι» ή «σημείο του δρόμου όπου υπάρχει τελωνείο για την είσπραξη των φόρων», η Πελασγία είναι γνωστή κατά τους μεσαιωνικούς χρόνους, ενώ από το 1926 παίρνει πάλι την αρχαία ονομασία της Πελασγία.

Η Πελασγία κατά τους ιστορικούς χρόνους μετέχει ενεργά σε όλες τις δραστηριότητες της Ελλάδας. Σπουδαιότερους σταθμούς στην ιστορική διαδρομή της μπορεί κάποιος να αναφέρει: το έτος 302π.Χ., κατά το οποίο μετά από σφοδρή μάχη η Κρεμαστή Λάρισα έπεσε στα χέρια του Δημητρίου Πολιορκητή. Επίσης το 210π.Χ. όπου ο βασιλιάς της Μακεδονίας Φίλιππος ο Ε', αφού νίκησε τους Αιτωλούς, κυριεύσε και τη σπουδαία πόλη την Κρεμαστή Λάρισα. Το 171π.Χ. η Κρεμαστή Λάρισα, παρά την ηρωική άμυνα των υπερασπιστών της ακρόπολής της, περιήλθε στην εξουσία των Ρωμαίων και οι κάτοικοί της θα ζήσουν για αιώνες κάτω από τη ρωμαϊκή εξουσία.

Μετά την κατάληψη της Κωνσταντινούπολης από τους Φράγκους (1204) η Πελασγία θα γνωρίσει νέους κατακτητές τους Φράγκους και αργότερα τους Καταλανούς. Στις 15 Ιουλίου 1470 ο Μωάμεθ Β΄ ο Πορθητής, μετά από άγρια και φονική μάχη, θα καταλάβει το Γαρδίκι Κρεμαστής Λάρισας, όπως ονομαζόταν τότε η Πελασγία.

Μετά την απελευθέρωση από τους Τούρκους (1832), η Πελασγία θα είναι η έδρα του Δήμου Κρεμαστής Λάρισας, στον οποίο υπάγονταν εννέα γειτονικά χωριά.

Σήμερα η Πελασγία, με πληθυσμό 2.000 κατοίκους, χάρη στους ελαιώνες της και τον απέραντο εύφορο κάμπο της, θα προσφέρει στους κατοίκους μία οικονομική ευημερία και θα αποβεί το κεφαλοχώρι της περιοχής.

Δημιουργία του χορευτικού εθίμου – Συμβολισμός

Το χορευτικό αυτό έθιμο ήταν ταυτόσημο με την πανηγυρικότερη θρησκευτική γιορτή του Ελληνισμού, τη Λαμπρή. Είχε σχέση με την εποχή της άνοιξης, εποχή της αναγεννημένης φύσης και την απασχόληση των κατοίκων που κυρίως ήταν η γεωργία.

Η αγροτική δύναμη στον τόπο αυτό ήταν τα στάρια και τα αμπέλια. Στην Πελασγία εκτός απ' αυτά καλλιεργούσαν στον κάμπο τα όσπρια και λίγες ελιές. Τα δημητρικά με κυρίαρχο το στάρι καλλιεργούσαν σ' αυτόν τον τόπο και για να τιμήσουν αυτόν τον καρπό δημιούργησαν αυτό το χορό. Ο χορός αυτός ήταν αφιερωμένος στο θερισμό και στη συγκομιδή του σταριού. Οι χορευτές ανεβασμένοι σε κύκλο σε δύο σειρές, η μια πάνω στην άλλη, θυμίζουν τα στάχυα. Συμβολίζουν τα δεμάτια κι όλοι μαζί τη θυμωνιά στ' αλώνι. Όλοι οι χορευτές ήταν άντρες για ν' αντριώνουν τα στάρια, όπως λέγανε, και να βγάλουν πολλά δεμάτια. Γι' αυτό φορούσαν τις πλούσιες Ρουμελιώτικες φουστάνες.

Όλος ο χορός συμβόλιζε την ευχή και την επιθυμία των κατοίκων να μεστώσουν τα στάρια τους και να υπάρξει πλούσια συγκομιδή σαν επιβράβευση των κόπων του αγρότη. Εξασφαλίζοντας κάποιος το ψωμί του εκείνη την εποχή, εξασφάλιζε τη μισή διατροφή του.

Ονομασία και τρόπος εκτέλεσης

Μέσα στο λεύκωμα των Ρουμελιώτικων λαογραφικών κειμηλίων και θρύλων πρέπει να προστεθεί κι ένας ιδιόμορφος, δίπατος, ικετευτικός, συμβολικός χορός από την ακραία ανατολική γωνιά της Φθιώτιδας, την Πελασγία. Η όλη πρωτοτυπία του είναι η διπλή σειρά, η μια πάνω στην άλλη, σε σχήμα κλειστού κύκλου. Πήρε την ονομασία από τον απάνω κύκλο των χορευτών.

Οι κάτω χορευτές πιασμένοι από τους ώμους κάνουν έναν κλειστό κύκλο χωρίς αρχή και τέλος. Ο αριθμός των χορευτών του κάτω κύκλου ήταν ίσος με τον αριθμό των χορευτών του πάνω

κύκλου. Συνήθως οκτώ (8) επάνω και οκτώ (8) κάτω.

Στην αρχή του εθίμου έριχναν κορόνα-γράμματα ένα νόμισμα για το ποιος θ' ανέβει πρώτος επάνω.

Στη μέση του χορευτικού δρώμενου η σειρά άλλαζε και οι κάτω ανέβαιναν επάνω. Στο κέντρο του κύκλου υπήρχαν δύο παλιοί έμπειροι χορευτές με ρόλο καθοδηγητή, διαιτητή οι οποίοι κατηύθυναν τους χορευτές να μη γέρνουν, έδινε όμως ο καθένας στην ομάδα του και το πρόσταγμα για συντονισμό στο τραγούδι.

Για το ανέβασμα χρησιμοποιούσαν για σκαλί το μηρό των χορευτών του κάτω κύκλου που ήταν λυγισμένος στην άρθρωση του γόνατος και βοηθιούνταν από τους καθοδηγητές (διαιτητές) και τους χορευτές που ανέβαιναν και βρίσκονταν στον πάνω κύκλο. Τους έδιναν χέρι βοήθειας ν' ανεβούν και να ισορροπήσουν.

Χρόνος και τόπος

Το χορευτικό αυτό έθιμο γινόταν κάθε χρόνο την τρίτη ημέρα του Πάσχα, τις απογευματινές ώρες στο μεσοχώρι, στην πλατεία των Αγίων Αποστόλων Πέτρου και Παύλου. Κι όταν τελείωνε ο «ΑΠΑΝ'ΧΟΡΟΣ» με τη συμμετοχή όλων των παρευρισκομένων αντρών και γυναικών ακολουθούσε λαϊκό πανηγύρι με χορούς της Ρούμελης, συρτό, τσάμικο, θληκωτό.

Θα πρέπει να προσθέσουμε πως κατά τη διάρκεια του γλεντιού κάποιοι κερνούσαν τους χορευτές κρασί και ψητό αρνί. Αργότερα, 1930-1940, το έθιμο αυτό γινόταν και την τελευταία Κυριακή της Τυρινής Αποκριάς ή την Καθαρή Δευτέρα στην πάνω πλατεία στον πλάτανο της Αγίας Αικατερίνης.

Το Λύκειο Ελληνίδων Λαμίας στην παράσταση που δόθηκε στο Ωδείο Ηρώδου Αττικού στις 22 Σεπτεμβρίου 1989.

Ορισμένοι θυμούνται πως κάποιες χρονιές γινόταν ο «ΑΠΑΝ' ΧΟΡΟΣ» και στη Στρατώνα, στην παραλία της Πελασγίας, που οι Πελασγιώτες γιόρταζαν τα Κούλουμα και «γιάλευαν στα χλιά» (ψάρευαν στα χλιαρά νερά) σαρακοστιανά μαλάκια.

Το χορευτικό αυτό έθιμο σταμάτησε όταν ξέσπασε η λαίλαπα του Β' Παγκοσμίου πολέμου. Αποκόπηκε από το κοινωνικό περιβάλλον. Έκτοτε παρουσιάζεται από χορευτικά συγκροτήματα σε παραστάσεις ως θέαμα. Σε ανάμνηση αυτού του χορού από το 1950 μέχρι το 1955 χρησιμοποιούσαν το σχήμα του χορού μαθητές του Δημοτικού σχολείου ως παιδαγωγικό ανταγωνιστικό παιχνίδι με την καθοδήγηση των δασκάλων Πανταζή Νίκου του Κωνσταντίνου και Μωλά Αποστόλου του Σωτήρη.

Το 1989 το Λύκειο Ελληνίδων Αθηνών παρουσίασε το χορό αυτό στο Ηρώδειο με τίτλο της εκδήλωσης «ΧΟΡΟΙ ΚΑΙ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΑΠΟ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΧΟΡΕΥΤΙΚΑ ΔΡΩΜΕΝΑ». Για την παρουσίαση αυτή στηρίχτηκαν σε στοιχεία της έρευνας που έκανε η Μένη Στεργιοπούλου, δασκάλα του Λυκείου Ελληνίδων Αθηνών, καταγόμενη από τη Στυλίδα.

Το 1991 έγινε αναπαράσταση του «ΑΠΑΝ' ΧΟΡΟΥ» από μαθητές του Γυμνασίου και Λυκείου Πελασγίας σε εκδηλώσεις που πραγματοποίησαν στο προαύλιο του σχολείου με πρωτοβουλία της τότε Διευθύντριας του Γυμνασίου Ευαγγελίας Κορτιμανίτη και της καθηγήτριας Φυσικής Αγωγής Τριανταφυλλιάς Τσιάμη.

Τραγούδι – Μουσικοί

Ο «ΑΠΑΝ' ΧΟΡΟΣ» συνοδευόταν από τραγούδι με το στόμα χωρίς μουσικά όργανα. Το τραγουδούσαν αντιφωνικά οι ομάδες των αντρών που χορεύανε. Η Μαίρη Γρίβα αναφέρει πως κάποιες χρονιές τραγουδούσαν οι άντρες φουστανελοφόροι, οι δε γυναίκες παρακολουθούσαν τους χορευτές και επαναλάμβαναν τις στροφές του τραγουδιού ντυμένες με τις τοπικές τους φορεσιές, τους «αλατζάδες» ή «χωριάτικα».

Ζωγραφιά Σοφίας Τσέλου. 2000

Μετά το 1930 τον «ΑΠΑΝ' ΧΟΡΟ» τον συνόδευαν ηχοχρώματα ποιοτικά, οργανοπαίκτες με παραδοσιακά όργανα: ο Χρύσου Γεώργιος (Τραγαράκης) έπαιζε κλαρίνο, ο Νίκος Παύλου (Μαύρος) αδελφός του Γιώργου Αραπάκη ερχόταν από τη Σούρπη για ενίσχυση με το βιολί του, ο Χρήστος Σταυροκώτσος έπαιζε λαούτο και τραγουδούσε. Είχε δε την ικανότητα τις Αποκριές να αυτοσχεδιάζει, να συνθέτει σατιρικά τραγούδια. Ο Μαρματζάκος ή Ματσέλος, σιδηρουργός στο χωριό έπαιζε καραμούζα και λαούτο, ο γιος του Βασίλης λαούτο και ο άλλος γιος του Αποστόλης βιολί.

Το τραγούδι που τραγουδούσαν με διάφορες παραλλαγές ήταν μια παρακλητική προσευχή στον Άγιο του καλοκαιριού Προφήτη Ηλία που μεταφέρεται από τον ταχυδρόμο της άνοιξης, το χελιδόνι.

Το χελιδόνι συμβόλιζε την ελπίδα, την άνοιξη, τη ζωή. Ήταν προμήνυμα καλού καιρού και αλλαγής προς το καλύτερο, συνοδευόμενο μάλιστα από λίγη βροχή ήταν το παν για μια καλή παραγωγή σταριού.

Τα λόγια του τραγουδιού

*Χηλιδονάκι μου γουργό γουργό μου χηλιδόνι
Αυτού ψηλά που πηρπατείς και χαμηλά κοιτάξεις
Πηγηνή στον Προφήτ' Ηλιά κι παρακάλησέ τον
Να βρέξ' ου Μάρτης δυο νηρά κι Απρίλης άλλου ένα
Χαράστουνη τον γηουργό που 'χει πουλλά σπαρμένα*

Το τραγούδησε η κ. Βασιλική Ιωάννου Τριανταφύλλου (Τζίνα), 80 ετών στις 10 Αυγούστου 1976.

Παραλλαγή τραγουδιού

*Χελιδονάκι μου γοργό γοργό μου χηλιδόνι
Απ' τα ζεστά μας έρχεσαι την άνοιξη να φέρεις
Να 'ναι η άνοιξη βροχερή και η άνοιξη βρεμένη ή δροσισμένη
Να ρίξει ο Μάρτης δυο νερά κι ο Απρίλης άλλο ένα
Χαρά σε κείνον το γεωργό που 'χει πολλά σπαρμένα
Άιντε πουλάκι μου γοργό*

Μαγνητοφωνημένο από τον Κωνσταντίνο Δημητρέλο (Γαρέφη) το 1991.

Άλλη παραλλαγή

*Χελιδονάκι μου γοργό γοργό μου κυπαρίσσι
Απ' Αφρική μας έρχεσαι τα στάρια για να γίνουν
Να ρίξει ο Μάρτης ένα νερό κι Απρίλης άλλο ένα
Χαρά σε κείνον το γεωργό που 'χει στη γη σπαρμένα*

Σε άρθρο στην εφημερίδα Πελασγία του Κώστα Κωστόπουλου 10/9/1987.

Άλλη παραλλαγή

*Γιάννης θερίζει μοναχός και μοναχός το δένει
Παρακαλεί πια το Θεό πουλάκι για να γένει
Χελιδονάκι θα γενώ στην αραπιά θα πάω
Κι εκεί θα πάω να παντρευτώ κι αράπισσα θα πάρω
Θα προσκνησ' την εκκλησιά θ' αφήσει το κοράνι
Και θα θερίζουμε μαζί θερστή και αλωνάρι
Να γίνει μεγάλος ο καρπός να γίν' πολύ το στάρι.*

Χορευτές

Οι χορευτές που συμμετείχαν στο χορευτικό δρώμενο του «ΑΠΑΝ' ΧΟΡΟΥ» έπρεπε να έχουν ικανότητες όπως δύναμη, ισορροπία, ρυθμό στις κινήσεις τους αλλά και να είναι καλοί τραγουδιστές. Τελευταίοι χορευτές (πρώτα πρόσωπα από το 1910 μέχρι το 1940) που χόρευαν και τραγουδούσαν τον «ΑΠΑΝ' ΧΟΡΟ» και έδωσαν όλα τα στοιχεία για το χορευτικό αυτό δρώμενο ήταν:

Κωνσταντίνος Δημητρέλος (Κουτσής) γεννήθηκε το 1872 (καθοδηγητής το 1920), Κωνσταντίνος Γ. Δημητρέλος (Γαρέφης) γεννήθηκε το 1903, Τριαντάφυλλος Αποστόλου Λίνος γεννήθηκε το 1900, Γιάννης Τριανταφύλλου Ματζαβίνος 1894, Γιάννης Ζάχος του Κωνσταντίνου, Θανάσης Καρβούνης του Ευσταθίου, Χρήστος Καλκάνης, Γιώργος Βελεσιώτης του Ζήση (τον χόρεψε το 1931), Γιούλος Βασίλειος του Γεωργίου (τον τραγούδησε στη Δόμνα Σαμίου), Σταβοσκούφης Θανάσης (ή Ρούλιας), Ευστάθιος Δ. Γιούλος, Ευάγγελος Ζαχαρίας Γκαμαλούτσος 1900.

Μουσικοχορευτικός σχολιασμός

Για το μουσικό σχολιασμό στηριχτήκαμε σε εκτελέσεις του τραγουδιού που είχαμε στα χέρια μας σε κασέτα, από Πελασγιώτες που συμμετείχαν στο χορευτικό έθιμο του «ΑΠΑΝ' ΧΟΡΟΥ». Στις δύο πρώτες εκτελέσεις τραγουδάει ο μερακλής Κώστας Δ. Δημητρέλος (Γαρέφης), που λάγγεψε η ψυχή του για χορό, τραγούδι, για ζωή. Άλλες δύο εκτελέσεις είναι της Γραμματίας Λίνου, συζύγου του Τριαντάφυλλου Λίνου, παλιού χορευτή.

*Χελιδονάκι μου γοργό, γοργό μου χελιδόνι
Απ' τα ζεστά μας έρχεσαι την άνοιξη να φέρεις
Εκεί ψηλά που περπατείς και στα ψηλά κοιτάξεις
Πήγαινε στον Προφήτη Λια και παρακάλεσέ τον
Νάναι η άνοιξη βροχερή κι η άνοιξη βρεμένη
Να ρίξει ο Μάρτης δυο νερά κι ο Απρίλης άλλο ένα
Χαρά σε κείνο το γεωργό πούχει πολλά σπαρμένα.*

Μελωδία

Στις φωνητικές εκτελέσεις η μελωδία κινείται στο α' τετράχορδο (re-mi-fa-sol)+do του τρόπου re διατονικού, Α' ήχου της βυζαντινής μουσικής. Στη δυτική μουσική θα λέγαμε re ελάσσων και στην αρχαία ελληνική μουσική φρύγιο αρμονία.

π.χ.

Στην κασέτα γίνεται μεταφορά του τραγουδιού re = do γι' αυτό και οι υφέσεις στο si και mi.

Ρυθμός

Παρ' όλη την ελευθερία με την οποία καθένας αποδίδει το τραγούδι είναι σαφής η ρυθμική μορφή 7/8 ή 7/4 που είναι επτάσημη, είναι ο αρχαίος επίτριτος. Σε αργή ρυθμική αγωγή 7/8 = (3+2+2)/8 ή 7/4 = (3+2+2)/4 και συναντάμε

Χρησιμοποιώ τα 7/8 γιατί τα όγδοα είναι ευκολότερα στη γραφή και ανάγνωση.

Χορευτικά

Στα πρώτα μέτρα (χελιδονάκι μου γοργό) του 1ου στίχου συμπληρώνονται τα 12 βήματα του συρτού-καλαματιανού χορού (7/8) σε τέσσερις (4) κινητικές φάσεις, τρεις (3) μπροστά, μία (1) πίσω. Αλλά α) η ρυθμική αγωγή είναι αργή και β) αντί για βήμα (q.) βήμα (q) βήμα (q) του κάθε μέτρου έχουμε βήμα (q.) κλείνω, στέκω (h).

**Το Πνευματικό Κέντρο Σταυρού του Δήμου Λαμιέων
σε παράσταση στο Δημοτικό Θέατρο Λαμίας το 2014.**

Άραγε:

1) Ο ρυθμός για το τραγούδι του «ΑΠΑΝ' ΧΟΡΟΥ» είναι σε 7/8 και τούτο φαίνεται ξεκάθαρα από τις εκτελέσεις του τραγουδιού Πελασγιωτών που συμμετείχαν προπολεμικά στο χορευτικό έθιμο.

2) Οι κινήσεις του χορού είναι τρία (3) ολοκληρωμένα βήματα εμπρός κι ένα (1) πίσω. Η ακριβής ταύτιση των κινήσεων με το ρυθμό έχει μεγάλη σημασία για το χορό. Η τοποθέτηση των κινήσεων του χορού πάνω στο ρυθμικό μοτίβο δημιουργεί ένα αρμονικό αποτέλεσμα. Επίσης στη μελέτη της η Μαίρη Γρίβα αναφέρει πως ο χορός έχει τρία (3) βήματα εμπρός κι ένα (1) πίσω.

Ευχαριστίες

Για την εργασία αυτή θα ήθελα να ευχαριστήσω το συνάδελφο Αποστόλη Δ. Κορτιμανίτη, φιλόλογο για τη συνεργασία και τη συμμετοχή του με τα ιστορικά στοιχεία που έγραψε αλλά και για τη μελέτη της Μαίρης Γρίβα που μου έδωσε.

Να ευχαριστήσω τη Λούλα Αγγελή, καθηγήτρια μουσικής, για το μουσικό σχολιασμό του τραγουδιού.

Να ευχαριστήσω τους μουσικούς Θανάση Μαύρο, Αλέκο Αραπάκη για τις πληροφορίες που μου έδωσαν για την μουσική του «Απάν' χορού».

Να ευχαριστήσω τη Σοφία Τσέλου, λαϊκή ζωγράφο, για τη ζωγραφιά του «ΑΠΑΝ' ΧΟΡΟΥ» με όργανα.

Να ευχαριστήσω τον Αλέξανδρο Γ. Τσιμέκα και Δημήτριο Λόζο, καθηγητές μουσικής, για την ηλεκτρονική καταγραφή των μουσικών κομματιών.

Να ευχαριστήσω επίσης τους Πελασιγώτες που με βοήθησαν και ευχαρίστως μου έδωσαν πολύτιμες πληροφορίες, όπως το Γιώργο Μουνταλά (1914), την Αθανασία Μουνταλά (1915), τον Αξελή Β. Νικόλαο (1918), το Γιάννη Κ. Τσιριγκούλη (1925), την Κούλα Τσιριγκούλη του Ευαγγέλου (1932), το Γιάννακα Απόστολο του Ιωάννη (1930), τον Παντόπουλο Σπύρο του Κωνσταντίνου (1932), το Λίνο Απόστολο του Τριαντάφυλλου (1934), την Τριανταφυλλιά Λίνου, τον Περιβολιώτη Δήμο του Αθανασίου (1933), το Στάθη Κωστόπουλο (1943) (γαμπρό του Γαρέφη), τη Γιούλα Κωστοπουλου (1946) (κόρη του Γαρέφη), τον Αϊβαλιώτη Γεώργιο του Αγγέλου, τον Κορτιμανίτη Δ. Απόστολο, την Τσάμη Τριανταφυλλιά και το Ματζαβίνο Τριαντάφυλλο του Ιωάννη (1930), το Ματζαβίνο Γεώργιο του Ιωάννη (1939) και το Ματζαβίνο Νικόλαο του Ιωάννη (1931).

Βιβλιογραφία (για το χορό)

- Πελασγία, Από την Κρεμαστή Λάρισα μέχρι σήμερα, Έκδοση Συνδέσμου Πελασγιωτών Αθήνας-Πειραιά, Αθήνα 1993, Ζήση Χρ. Πρωτόπαπα
- Από την Λαογραφία της Ελλάδος-Λαογραφική Μελέτη, Μαίρης Νικ. Γρίβα, «ΑΠΑΝ' ΧΟΡΟΣ», Χορός και τραγούδι στην Πελασγία Φθιώτιδος, ΑΘΗΝΑΙ 1975-1976
- ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ Πελασγία φ. 26 10/9/1987, ο Απάν' χορός της Πελασγίας του Κώστα Κωστόπουλου
- Ήθη-Έθιμα-Δοξασίες και Βιώματα του Λαού μας-Καστανιά Υπάτης, Αθήνα 1998, Ζάχου Ν. Ξηροτύρη
- Ελληνικοί παραδοσιακοί χοροί 1979, Δώρας Στράτου
- Εγκυκλοπαίδεια του Ελληνικού Χορού, Άλκης Ράπτης, 1995

Βιβλιογραφία (για τη μουσική)

- Ελληνικά Δημοτικά Τραγούδια, τόμος Γ (Γ. Σπυριδάκης - Σπύρος Περιστέρης)
- Ρυθμός και Χορός, Πρακτικά ΔΟΛΤ, Αθήνα 1998

Βιβλιογραφία (για την ιστορία της Πελασγίας)

- ΒΟΡΤΣΕΛΑΣ Ι., Φθιώτις, η προς τον νότον της Όθρυος, Αθήναι, 1907
- ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΑΘΗΝΩΝ Α.Ε., Ιστορία του Ελληνικού Έθνους
- ΠΑΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ Τ., Ιστορία και μνημεία της Φθιώτιδος, Αθήναι 1971
- ΣΤΡΑΒΩΝ, ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ, Θ'
- ΦΛΩΡΟΥ Κ., Ιστορία της Ιεράς Μονής Αγίου Γεωργίου Μύλων-Πελασγίας (Κρεμαστής Λαρίσσης) Φθιώτιδας, Λαμία 1993